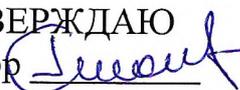

**ЦЕНТРАЛИЗОВАННАЯ РЕЛИГИОЗНАЯ ОРГАНИЗАЦИЯ
– ДУХОВНОЕ УПРАВЛЕНИЕ МУСУЛЬМАН РЕСПУБЛИКИ ТАТАРСТАН**
Мусульманская религиозная организация «Профессиональная
образовательная организация «Набережночелнинское медресе «Ак мечеть»

Рассмотрено и рекомендовано
на заседании Педагогического совета
медресе
Протокол № 1
«21» августа 2023 г.

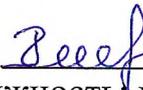

«УТВЕРЖДАЮ»
Директор
Р.Ш. Шайхевалиев
«21» августа 2023 г.

РАБОЧАЯ ПРОГРАММА

по дисциплине «Язык проповеди (татарский)»

(направление/специальность – «Подготовка служителей и религиозного
персонала религиозных организаций мусульманского вероисповедания»
профиль подготовки – «Исламские науки и воспитание, арабский язык»)

Составитель: / Хазиев Р.И.
Должность: преподаватель

Согласовано
Заместитель директора по учебной части / Хамидуллин И.Ф.
«21» августа 2023 г.

Набережные Челны 2023

Содержание

1. Пояснительная записка.....	3
2. Наименование направления и профиля подготовки.....	3
3. Код и наименование дисциплины.....	3
4. Цель и задачи освоения дисциплины.....	3
5. Место дисциплины в структуре ООП.....	3
6. Компетенции обучающегося, формируемые в результате освоения дисциплины.....	3
7. Структура и содержание дисциплины.....	4
7.1. Общая трудоемкость дисциплины.....	4
7.2. Содержание дисциплины.....	5
8. Учебно-методическое и информационное обеспечение дисциплины.....	8
8.1. Рекомендуемая литература.....	8
8.2. Программное обеспечение и Интернет-ресурсы.....	9
9. Материально-техническое обеспечение дисциплины.....	9
10. Методические рекомендации (материалы) для преподавателя.....	9
11. Методические указания для обучающихся.....	11
12. Контрольные материалы по внутрисеместровой, промежуточной аттестации и учебно-методическое обеспечение самостоятельной работы обучающихся.....	14

1. Пояснительная записка

Программа предназначена для обучающихся 1 курса Мусульманской религиозной организации «Профессиональная образовательная организация «Набережночелнинское медресе «Ак мечеть» Централизованной религиозной организации – Духовного управления мусульман Республики Татарстан, по направлению подготовки «Подготовка служителей и религиозного персонала религиозных организаций мусульманского вероисповедания», наименование профиля – «Исламские науки и воспитание, арабский язык» (базовая подготовка).

Программа рассчитана на расширение и углубление теоретических и практических знаний по данному курсу, а именно на учение фонетического, лексического и грамматического строя татарского языка.

2. Наименование направления и профиля подготовки

Рабочая программа составлена согласно Образовательному стандарту среднего профессионального религиозного образования по направлению подготовки «Подготовка служителей и религиозного персонала религиозных организаций мусульманского вероисповедания», наименование профиля – «Исламские науки и воспитание, арабский язык» (базовая подготовка), утвержденного приказом Председателя Централизованной религиозной организации – Духовное управление мусульман Республики Татарстан, Муфтия от 12.11.2014 №74.

3. Код и наименование дисциплины

ОГС.Р.01. Язык проповеди (татарский).

4. Цель и задачи освоения дисциплины

Целью освоения дисциплины «Язык проповеди (татарский)» является формирование у студентов знаний и навыков в области татарского языка.

Задачи:

-освоить лингвистические знания о нормах, областях татарского языкознания, обогащение и расширение круга используемых грамматических средств, необходимых для совершенствования устной и письменной речи;

-избегать грубых акцентологических, орфоэпических и интонационных ошибок в потоке речи;

-указать главные принципы, по которым происходит изменение языка;

-изучение взаимосвязи языка и общества.

5. Место дисциплины в структуре ООП

Дисциплина «Язык проповеди (татарский)» относится к дисциплинам национально-регионального компонента общегуманитарных и социальных дисциплин (ОГС.Р.01).

Для освоения дисциплины «Язык проповеди (татарский)» обучающиеся используют знания, умения, навыки, сформированные в ходе изучения дисциплин «Язык проповеди (татарский)», «Татарская литература» в общеобразовательной школе.

Изучение дисциплины «Язык проповеди (татарский)» является необходимой основой для последующего изучения дисциплин «Татарская литература», «История Татарстана и татарского народа», «Старотатарская письменность», прохождения практики.

6. Компетенции обучающегося, формируемые в результате освоения дисциплины

Национально-региональные компетенции:

-Осознание самоценности татарской национальной культуры и необходимости ее сохранения и развития.

-Способность осуществлять устную и письменную коммуникацию на татарском языке, свободно изъясняться на литературном языке.

-Знание литературных традиций татарского народа.

-Знание основной классической терминологии по исламскому вероучению на татарском языке.

-Способность организации социально значимых мероприятий направленных на сохранение национальных традиций поволжских татар.

-Знание основных этапов исторического развития Татарстана с древнейших времен до наших дней, место и роль региона и населяющих его народов в истории России и в мировой истории в целом.

Специальные педагогические компетенции:

-Способность сочетать современные и традиционные для религиозного мусульманского образования методики и технологии, в том числе и информационные, для обеспечения качества учебно-воспитательного процесса по дисциплине (образовательному модулю) «Язык проповеди (татарский)».

В результате освоения дисциплины обучающийся должен:

Знать:

-культурные и религиозные традиции татарского народа;

-связь языка и религии;

-основные теоретические понятия лингвистики;

-особенности татарского языка;

-нормы культуры общения.

Уметь:

-грамотно разговаривать и писать по-татарски;

-использовать в речи лексику различных тематических групп с учетом сферы и целей общения;

-применять лингвистическую терминологию;

-анализировать языковые явления;

-осознавать характер связи между особенностями жизни, истории и культуры языкового коллектива и его языком;

-реализовывать на практике полученные знания и навыки.

Владеть навыками:

-толерантного восприятия социальных и культурных различий, уважительного и бережного отношения к историческому наследию и культурно-религиозным традициям;

-адекватного использования лексических ресурсов родного языка;

-организации культурно-просветительской деятельности;

-обобщения, анализа, восприятия информации;

-работы с учебной, научной и справочной литературой.

7. Структура и содержание дисциплины

7.1. Общая трудоемкость дисциплины составляет 105 часов

Виды учебной работы	Всего часов	Семестр	
		1	2
Общая трудоемкость дисциплины	105	51	54
Аудиторные занятия	70	36	34

Лекции	32	16	16
Практические занятия (ПрЗ)	38	20	18
Семинары (С)	-	-	-
Лабораторные работы (ЛР)	-	-	-
Курсовая работа (КР)	-	-	-
Самостоятельная работа студентов (СРС)	35	15	20
Вид итогового контроля (контрольная работа, зачет, экзамен)		зачет	зачет

7.2. Содержание дисциплины

№ п/п	Наименование и содержание тем занятий	Лекции (часы)	Практические занятия (часы)	Семинары (часы)
1	Кереш. Курсның өйрәнү объекты, максат-бурычлары. Татар халкының этнотерриториаль төркемнәре һәм этник тамырлары. Татарлар һәм ислам. Дөньядагы телләр. Төрки телләргә төркемләү мәсьәләсе. Татар тел гыйлеме өлкәсендә эшләгән галимнәр һәм аларның хезмәтләре. Татар теленә башка телләр һәм мәданиятләр арасында тоткан урыны һәм әһәмияте. “Россия Федерациясе халыкларының телләре турында”гы һәм “Татарстан Республикасы халыкларының телләре турында”гы кануннар, Татарстан Республикасының “Татарстан Республикасы халыкларының телләре турында”гы канунны тормышка ашыру турындагы Дәүләт программасы.	1	1	
2	Фонетика. Татар теленә аваз төзелеше Татар язуы тарихы. Сөйләм авазлары турында төшенчә. Сөйләм аппараты. Аваз артикуляциясе. Аваз-хәреф мөнәсәбәте.	1	1	
3	Татар телендә аваз үзгәрешләре Аваз үзгәрешләре. Авазларның позицион (протеза, эпентеза, редуция) һәм комбинатор (аккомодация,	1	1	

	ассимиляция, диссимиляция) үзгәрешләре. Сингармонизм законы. Авазлар чиратлашуы.			
4	Татар телендә сузык һәм тартык фонемалар Авазларны төркемләү мәсьәләсе: сузык һәм тартык авазлар. Сузык һәм тартык авазларга характеристика.	1	1	
5	Орфография һәм орфоэпия Әлифба. Орфография һәм орфоэпия кагыйдәләре-нормалары.	2	2	
6	Лексикология Татар теленең сүзлек составы. Сүзлек составында бара торган үзгәрешләр. Алынма сүзләр: -гарәп-фарсы алынмалары; -рус теленнән һәм рус теле аша европа телләреннән кабул ителгән алынмалар. Ислам диненә мөнәсәбәтле алынмаларның телебездә кулланылыш үзенчәлекләре.	2	2	
7	Татар телендәге сүзләрнең тематик төркемнәре Татар телендә затны белдерүче сүзләр. Татар телендә мөрәжәгать итү формалары. Татар телендә исәнләшү һәм сабуллашу.	1	1	
8	Татар телендәге сүзләрнең тематик төркемнәре Татар телендә танышу. Татар телендә үтенечне белдерүче сүзләр. Татар телендә телефоннан сөйләшү. “Сәламәтлек” темасы.	1	1	
9	Татар телендәге сүзләрнең тематик төркемнәре Татар телендә туганлык мөнәсәбәтләрен белдерүче сүзләр. “Йорт” темасы. “Кибеттә” темасы. “Мәктәптә” темасы.	1	1	
10	Татар телендәге сүзләрнең тематик төркемнәре Ислам һәм телебез. “Мәчеттә” темасы. “Мәдрәсәдә” темасы.	1	1	
11	Татар телендәге сүзләрнең тематик төркемнәре “Киём-салым” темасы. “Ризыклар һәм жиләк-жимешләр” темасы.	1	1	

	“Сан” темасы.			
12	Татар телендәге сүзләрнең тематик төркемнәре “Ел фасыллары” темасы. “Һава торышы” темасы. “Үсемлекләр дөньясы” темасы. “Хайваннар дөньясы” темасы.	1	1	
13	Татар телендәге сүзләрнең тематик төркемнәре “Һөнәр” темасы. “Хезмәт кораллары” темасы. “Газета-журналлар, радио һәм телевидение” темасы. “Ял” темасы.	1	1	
14	Грамматика Морфема. Грамматик мәгънә. Грамматик мәгънәләргә белдерүче грамматик чаралар. Аналитик һәм синтетик төзелешле телләр. Грамматик категорияләр.	1	1	
15	Морфология Сүз төркемнәре турында төшенчә. Сүзләрне төркемләү принциплары. Сүз төркемнәренә характеристика. Исем. Сыйфат. Сан. Алмашлык. Рәвеш.	4	4	
16	Морфология Фигыль. Татар телендә ярдәмлекләр.	2	4	
17	Синтаксис. Гади жөмлә Сөйләм төзелеше системасы турындагы фән буларак синтаксис. Синтаксисның өйрәнү объекты. Сөйләмнең төп үзенчәлегә: хәбәрлек һәм модальлек. Сөйләм берәмлекләре. Синтаксис фәннәдәге юнәлешләр. Татар синтаксис фәннәнең тарихы. Жөмләдә сүзләр бәйләнеше. Сүзтезмә. Сүзтезмәләрнең төрләре. Жөмлә кисәкләре. Баш кисәкләр. Ия. Хәбәр. Иярчен кисәкләр. Аергыч. Тәмамлык. Хәлләр. Аныклагыч. Модаль кисәкләр. Эндәш сүз. Кереш сүзләр. Гади жөмлә модельләре. Гади жөмлә төрләре. Бер ярым хәбәрлекле жөмлөләр. Хәбәрлек һәм модальлек.	2	4	
18	Синтаксис. Кушма жөмлә Гади кушма жөмлөләр. Иярченле кушма жөмлөләр. Синтетик кушма жөмлөләр.	2	4	

	Синтетик жөмлөлэрнең төп үзенчәлекләре. Синтетик жөмлөлэрне баш жөмлөгә ияртүче чаралар. Синтетик жөмлөлэрне хәбәр булып килгән сүзгә карап төркемләү. Аналитик кушма жөмлөләр. Аналитик жөмлөлэрне баш жөмлөгә иярү чаралары буенча төркемләү. Иярчен жөмлөлэрне функциональ төркемләү һәм аларны үзгәртеп төзү. Тезмә кушма жөмлөләр. Аерым жөмлөләре үзара жыючы теркәгечләр аша бәйләнгән тезмә кушма жөмлөләр. Аерым жөмлөләре үзара бүлгәләү теркәгечләре аша бәйләнгән тезмә кушма жөмлөләр. Аерым жөмлөләре үзара каршылык теркәгечләре аша бәйләнгән тезмә кушма жөмлөләр. Аерым жөмлөләре үзара санау интонациясе аша бәйләнгән кушма жөмлөләр. Аерым жөмлөләре үзара каршылык интонациясе аша бәйләнгән кушма жөмлөләр. Катлаулы кушма жөмлөләр. Күп тезмәле кушма жөмлә. Күп иярченле кушма жөмлә. Текст синтаксисы. Тезем. Чит сөйләмле текст.			
19	Сөйләм осталыгы Камил сөйләм оештыруда телнең эчке мөмкинлекләреннән дөрес файдалану. Вәгазь.	6	6	
	Всего:	32	38	

8. Учебно-методическое и информационное обеспечение дисциплины

8.1. Рекомендуемая литература

Основная литература

1. Сафиуллина Ф.С., Фатхуллова К.С. Татарский язык: интенсивный курс. – Казан, 1999.

Дополнительная литература

2. Абдуллина Р.С. Хәзерге татар әдәби теле (Рус бүлегенә татар студентлары өчен дәреслек). – Яр Чаллы: “Яр Чаллы типографиясе” ААЖ, 2005.

3. Абдуллина Р.С. Алфавитка бәйле орфография һәм орфоэпия мәсьәләләре: монография. – Казан: Татар. кит. нәшр., 2006.

4. Абдуллина Р.С. Хәзерге татар теленә орфографиясе һәм орфоэпиясе. – Казан: Мәгариф, 2009.

5. Абдуллина Р.С. Сөйләм культурасы. – Казан: Татар. кит. нәшр., 2012.

6. Зәкиев М.З. Татар синтаксисы: Югары уку йортлары өчен дәреслек. – Казан: Мәгариф, 2008.

7. Сафиуллина Ф.С. Тел гыйлеменә кереш. – Казан: Хәтер, 2001.

8. Сафиуллина Ф.С. Хәзерге татар әдәби теле: Күнегүләр: Югары һәм урта уку йортлары өчен. – 2 нче басма. – Казан: Мәгариф, 2002.

9. Сафиуллина Ф.С., Зәкиев М.З. Хәзерге татар әдәби теле: Югары һәм урта уку йортлары өчен дәреслек. – Тулыландырылган 2 нче басма. – Казан: Мәгариф, 2002.

10. Сборник правил по татарскому языку для русскоязычных учащихся / Авт.-сост. Р.С. Нурмухаметова. – Казань: Гыйлем, 2012.

11. Татар теле дәресләре һәм сыйныфтан тыш эшләр: мәктәп укытучылары һәм филология факультеты студентлары өчен методик кулланма / Төзүчесе: Р.Х. Мөхиярова. – Казан: РИЦ, 2010.

12. Татарский язык. Татар теле / Авт.-сост. Г.Х. Гильманов. – Казань: Татар. кн. изд-во, 2007.

13. Фәтхуллова К.С., Юсупова Ә.Ш., Денмөхәммәтова Ә.Н. Татарча сөйләшк = Давайте говорить по-татарски = Lets speak tatar: уку әсбабы. – Казан: Татар. кит. нәшр., 2012.

14. Харисова Ч.М. Татар теле. Теория, күнегүләр, тестлар. – Казан: Мәгариф, 2006.

15. Шаяхметова Л.Х. Татарский язык: интенсивный курс. – Казань: Татар. кн. изд-во, 2012.

16. Юсупов Р.А. Икетеллек һәм сөйләм культурасы. – Казан: Татар. кит. нәшр., 2003.

17. Юсупов Р.А. Тәржемә һәм сөйләм культурасы. – Казан: Татар. кит. нәшр., 2008.

8.2. Программное обеспечение и Интернет-ресурсы

Программы:

Microsoft Word

ABBYY Fine Reader

Интернет-ресурсы:

-Электронная библиотека: <http://koob.ru>

-Аудио- и видео- пособия, учебное телевидение.

-Яндекс. Словари > гуманитарные науки.

9. Материально-техническое обеспечение дисциплины

Технические средства:

1. Видеопроектор.

2. Видеосистема для просмотра DVD дисков.

3. Стенд.

4. Интерактивная доска.

10. Методические рекомендации (материалы) для преподавателя

«Татарский язык» в сочетании с другими практическими и теоретическими дисциплинами должен обеспечить всестороннюю подготовку будущего преподавателя основ ислама, способного квалифицированно осуществлять свою профессиональную деятельность.

Изучение дисциплины «Татарский язык» осуществляется на аудиторных занятиях под руководством преподавателя и в ходе самостоятельной работы обучающихся. Существенным дополнением служат учебно-методические, иллюстративные материалы. Все виды деятельности обучающихся должны быть обеспечены доступным учебно-методическим материалом (учебниками, учебными и методическими пособиями). Учебные материалы должны быть доступны в печатном виде, а кроме этого могут быть представлены в электронном варианте.

В учебном процессе рекомендуется использовать следующую учебно-методическую литературу:

1. Әхмәтжанова Р.Ф., Мөхиярова Р.Х. Мәктәптә эш кәгазьләрен өйрәнү: укытучылар, студентлар өчен методик кулланма. – Казан: РИО ГБУ “РЦМКО”, 2012.
2. Галләмов Ф.Г. Курс һәм чыгарылыш квалификация эшләрен язучу методикасы. – Алабуга: АДПУ нәшрияты, 2009.
3. Марданшин М.М. Инструкции по составлению и ведению учебно-организационной и учебно-методической документации для МСПО. – Набережные Челны: Ислам Нуры, 2014.
4. Мөхиярова Р.Х. Туган тел һәм әдәбият белгечлеге буенча курс һәм чыгарылыш квалификация эшләре: студентлар өчен методик кулланма. – Казан: РИЦ “Школа”, 2008.
5. Хажиев Р.И. Татар ономастикасыннан фәнни хезмәт язучу методик кулланма (югары сыйныф укучылары өчен). – Яр Чаллы, 2011.
6. Ямбург Е.А. Что принесёт учителю новый профессиональный стандарт педагога? – М: Просвещение, 2014.

Стандарты:

Образовательные стандарты среднего профессионального мусульманского образования. – Казань, 2014.

Методы и приемы:

- историко-сопоставительный;
- структурный;
- статистический анализ;
- наблюдения;
- описательный.

Словари:

1. Әхмәтъянов Р.Г. Татар теленең кыскача тарихи-этимологик сүзлеге. – Казан: Татар. кит. нәшр., 2001.
2. Гарипова Ф.Г. Татар топонимнары сүзлеге. – Казан: Идел-Пресс, 2010.
3. Зәйнуллин Ж.Г. Шәрәк алынмалары сүзлеге. – Казан: Мәгариф, 1994.
4. Ислам. Белешмә-сүзлек / Төзүче – З. Шәфигый; фәнни редактор – Р. Үтәбай-Кәрим. – Казан: Татар. кит. нәшр., 1993.
5. Мәхмутов М.И., Хәмзин К.З., Сәйфуллин Г.Ш. Гарәпчә-татарча русча алынмалар сүзлеге: (Татар әдәбиятында кулланылган гарәп һәм фарсы сүзләре). – Казан: Иман, 1993.
6. Русско-татарский словарь / Под редакцией Ф.А. Ганиева. – 4-е изд. испр. – М.: ИНСАН, 1997.
7. Сафиуллина Ф.С. Татарча-русча фразеологик сүзлек. – Казан: Мәгариф, 2001.
8. Сафиуллина Ф.С., Газизова Ф.М. Татарча-русча тезмә сүзләр сүзлеге. – Казан: Татар. кит. нәшр., 2002.
9. Словарь исламских терминов. – Казань: Хузур-Спокойствие, 2014.
10. Татар теленең аңлатмалы сүзлеге. – Казан: “Матбугат йорты” нәшрияты, 2005.
11. Татар теленең орфографик сүзлеге. – Казан: “Яңалиф” нәшрияты, 2004.
12. Татарский энциклопедический словарь / Главный редактор М.Х. Хасанов. – Казань: Институт Татарской энциклопедии АН РТ, 1998.
13. Татарско-русский словарь: В 2-х т. Т.1 (А-Л). – Казань: Магариф, 2007.
14. Татарско-русский словарь: В 2-х т. Т.2 (М-Я). – Казань: Магариф, 2007.
15. Хаков В.Х. Тел – тарих көзгесе (Татар әдәби теленең үсеш тарихыннан). – Казан: Татар. кит. нәшр., 2003.
16. Ханбикова Ш.С., Сафиуллина Ф.С. Синонимнар сүзлеге. – Казан: Хәтер, 1999.
17. Хәлил Сәлим. Тел гыйлеме терминнары сүзлеге. – Алабуга: Алабуга пединституты нәшрияты, 2001.

Периодические издания:

Газеты:

«Ислам нуры».

«Мәгърифәт».

«Мәдәни жомга».

Журналы:

«Вопросы языкознания».

«Мәгариф».

«Мәйдан».

«Фән һәм мәктәп».

«Филологические науки».

«Шура».

«Казан утлары».

«Идел».

Методика БРС

Порядок организации процедуры

Успешность изучения дисциплины «Татарский язык» в 2-х семестрах, имеющей форму контроля «зачет», оценивается исходя из 60 максимально возможных баллов.

На текущий и рубежный контроль по дисциплине отводится 60 баллов.

Рекомендуемый объем баллов на текущий контроль:

- *выполнение графика аудиторной работы по дисциплине и контроль посещаемости* – не более 20 баллов;

- *выполнение графика самостоятельной работы по дисциплине* – не более 20 баллов.

Рекомендуемый объем баллов на рубежный контроль:

- *семестровые контрольные мероприятия* – не более 20 баллов.

Обучающийся получает оценку «зачтено», если в ходе текущего и рубежного контролей он набрал по дисциплине не менее 51 балла.

При количестве рейтинговых баллов по дисциплине менее 51 для получения оценки «зачтено» и улучшения рейтинговых результатов обучающимся предоставляется возможность в течение последней недели семестра отработать пропущенный материал.

11. Методические указания для обучающихся

Основными видами аудиторных занятий данной специальности являются лекции и практические занятия.

Подготовка к практическим занятиям представляет собой внеаудиторную самостоятельную работу студента.

Самостоятельная подготовка к практическому занятию заключается в чтении соответствующего раздела учебника, первоисточников и выполнении письменных заданий.

Главными задачами этой подготовки обычно являются повторение теоретических знаний, усвоенных в рамках аудиторной работы; расширение и углубление знаний по теме занятия.

Перечень вопросов для устного опроса

1. Дөнъядагы төрки телләре санап чыгыгыз.
2. Татар теле башка телләр һәм мәдәниятләр арасында нинди урын тоту һәм аны өйрәнүнең әһәмияте нәрсәдә?
3. Татар тел гыйлеме өлкәсендә эшләгән галимнәрне һәм аларның хезмәтләрен атагыз.

4. Сезгә мөселман дини оешмаларында хезмәт итү барышында татар теленең ярдәме тиячәкме? Ни рәвешле?
5. Күп телләр белүнең әһәмияте турында сөйләгез.
6. Ни өчен “Татарстанның төп байлыгы – халыклар дуслыгы” дибез?
7. Башка милләتلәргә, телләргә, диннәргә һәм мәдәниятләргә карата түземле һәм ихтирамлы булуның әһәмияте нәрсәдә?
8. Сөйләм әдәбен ничек аңлайсыз?
9. Сөйләмдә күзәтелә торган диалекталь хаталарга мисаллар атагыз.
10. Татар язуының кыскача тарихын сөйләп бирегез.
11. Татар әлифбасын яттан әйтегез.
12. Сузык авазларның акустик билгеләрен әйтегез.
13. Сөйләмдә авазлар нинди үзгәрешләргә дучар булалар?
14. Татар орфографиясенең кыен очракларын күрсәтегез.
15. Татар әдәби әйтелешенең бозып сөйләү очракларын һәм аның сәбәпләрен аңлатыгыз.
16. Гомумтөрки сүзләрнең фонетик һәм морфологик үзенчәлекләрен әйтегез.
17. Алынмалар нәрсә ул?
18. Чит сүзләр кабул итүнең сәбәпләре нәрсәдә?
19. Калькалар һәм алынмалар арасында аерма бармы?
20. Төрле сүз төркемнәренә хас грамматик категорияләрен атагыз.
21. Татар теленең морфологик һәм синтаксик үзенчәлекләре.
22. Татар жөмләсенә нинди сүз тәртибе хас?

Задания для самостоятельной работы

1 нче бирем. Телләр турындагы кануннар һәм программалар.

“Россия Федерациясе халыкларының телләре турында”гы һәм “Татарстан Республикасы халыкларының телләре турында”гы кануннар, Татарстан Республикасының “Татарстан Республикасы халыкларының телләре турында”гы канунны тормышка ашыру турындагы Дәүләт программасы белән якиннан танышыгыз. Гамәли дәрестә әлеге мәсьәләгә багышланган әңгәмәдә катнашыгыз.

2 нче бирем. Түбәндә бирелгән фразеологик берәмлекләрнең мәгънәләренә ачыклык кертгез.

Абруен күтәрү, акны карадан аеру, акылга утыру, Алла бәндәсе, Алла колы, Алла боерса, Аллага тапшыру, Алла куәт бирсен, Алла сакласын, әллә кем булу, әңгәмә кору, барып чыкмау, баскан жирдән ут чыгару, башы йомры, гамәлгә ашыру, дөньяга караш, жылы хәбәр, замана баласы, зирәк акыл, игелек күрү, иңне иңгә куеп, ис китү, йөрәккә яту, казан асу, канат кую, күз ачып йомганчы, лаек дип табу, мәңгегә күз йому, нәфес колы, нигез ташы, оятка калу, өйдәгесен тышка чыгармау, план кору, риза булу, сагызга әйләнү, сер саклау, соңгы сулыш, табадан яңа гына төшкән, тамырына балта чабу, тәнкыйть уты астына алу, тир түгү, тормыш итү, уен сүз күтәрмәү, уяу булу, үзәккә үтү, фаш итү, һушка килү, чабаталы морзалар, чамасын белү, читкә китү, шомарган таш, энә ташлар урын юк, эш кыру, юкны бар итү, яхшы күз белән карау, яшь түгү.

3 нче бирем. Ватанга тугрылык, ата-анага һәм туган телгә ихтирам, белем алуның әһәмияте мәсьәләсенә багышланган мәкаль-әйтемләрне жыйнагыз-барлагыз, аларның тәрбияви әһәмияте турында сөйләгез.

Мәсәлән, “Белемдә бәхет, белемсезгә дөнья ләхет”, “Белем – нур, белмәү – хур”, “Дөньяда иң зур байлык – белем”, “Гыйлем алу – инә белән кое казу”, “Гыйлем өйрәнү – бишектән ләхеткә чаклы” һ.б.

4 нче бирем. Хаталарны төзөтөп, сүзләрне күчереп языгыз.

Абзас, августь, авто машина, аждаһа, анкау, аят, айкый чайкый, әһән, архетектор, афикс, әфәт, балиг, бинокл, бриллиант, вакум, васыят, волост, гаяр, гәжәп, донья, дингез, жебшү, зоология, зәхәр, идәрә, икетелелек, илхам, искармә, ишәрә, калеп, кахарман, кино актер, клуп, колон, маналог, махир, мәсәлә, метал, мили, носхә, амофон, аратор, оозис, объект, пасив, професор, пьесса, хәрәбә, хөкөм, шахит, шәхәр.

5 нче бирем. Түбәндәге сүзләрнең язылышын истә калдырыгыз. Диктант итеп язып карагыз.

Абруй, аръяк, ашханә, ашъяулык, әдәбият, әүвәл, әлифба, әмма, әмәл, әрвах, баштанаяк, бәрабәр, бәһа, берьюлы, борынгы, гадәт, гади, гаеп, гаилә, гәжиз, галәм, гаскәр, гаять, гомер, гыйбадәт, гыйбарәт, гыйлем, даруханә, дәһшәтле, егет, жинаять, жөмһүрият, зәгыйфь, иганә, кабилә, кагыйдә, кардәш, канәгать, кодрәт, Коръян, мәгълүмат, маһир, мәгърур, мәйдан, мәкаль, мәнфәгать, мэхәббәт, мәшһүр, мәһабәт, мөнафикъ, мөстәкыйль, миһербан, мөһер, насып, нәгъләт, нәзакәт, нәзарәт, нәкъ, нәшрият, нәүбәт, нәүмиз, нәүруз, никах, ниһаять, пакъ, сәгать, сурәт, табигать, тәвәккәл, тәгъбир, тәкъдим, тәкъдир, тәүфыйк, тугры, фәкәть, фигыль, хакыйкатъ.

6 нчы бирем. Тиешле тыныш билгеләрен куеп, жөмләләрне күчереп языгыз.

Тып-тын эссе бер көн иде. “Уазик” эче мунчага әйләнгән металл кызган кап-кара туфраклы колеяда тирбәлә-тирбәлә каядыр чыгып киттек. Мин үземне чит илдәге кебек хис иттем. Минем мондый табигатьне күргәнем юк иде. Без ике-өч метр биеклектәге сыек тал чыбыкларыннан торган куе урман эченнән барабыз. Юлның калкурак урыннарында көнчыгышка таба карап алам анда тау сузылган ул тау урман белән капланган. Тал куаклары тәбәнәкләнеп алган арада машина тәрәзәсеннән күрәп алам алда иксез-чиксез болын куаклыклар дөнья тутырып чәчелгән зурлы-ваклы күлләр һәм борылмаларында куаклыклар белән өзгәләнеп калган елга... Безнең Татарстанда шундый урын бармыни (М. Мәһдиев).

Татарские писатели и их произведения, рекомендуемые для изучения

Гаяз Исхакый: “Сөннәтче бабай”.

Габдулла Тукай: Сайланма әсәрләр.

Дәрәмәнд: “Исә жилләр”.

Мәхмүт Галәү: “Мөһажирләр”.

Галимжан Ибраһимов: “Табигать балалары”, “Казакъ кызы”.

Сәгыйть Рәмиев: Сайланма әсәрләр.

Үади Такташ: Сайланма әсәрләр.

Мирхәйдәр Фәйзи: “Галиябану”.

Кәрим Тинчурин: “Сүнгән йолдызлар”, “Зәңгәр шәл”.

Муса Жәлил: “Моабит дәфтәре”.

Гадел Кутуй: “Тапшырылмаган хатлар”, “Сагыну”.

Фатих Кәрим: “Разведчик язмалары”.

Нәби Дәүли: “Жимерелгән бастион”, “Яшәү белән үлем арасында”.

Зәки Нури: “Үлгәннәр дә үч алды”.

Хәсән Туфан: Сайланма әсәрләр.

Сибгат Хәким: Сайланма әсәрләр.

Габдрахман Әпсәләмов: “Ак төннәр”, “Ак чәчәкләр”.

Гомәр Бәширов: “Туган ягым – яшел бишек”.

Гариф Ахунов: “Ардуан батыр”.

Әмирхан Еники: Сайланма әсәрләр.

Шәйхи Маннур: “Агымсуларга карап”.

Аяз Гыйләжев: “Жомга көн, кич белән...”, “Әтәч менгән читәнгә”, “Өч аршын жир”.

- Нурихан Фәттаһ: “Сызгыра торган уқлар”, “Итил суы ака торур”.
- Мөхәммәт Мәһдиев: “Фронтвиклар”, “Кеше китә – жыры кала”, “Торналар төшкән жирдә”, “Бәхилләшү”.
- Эдуард Касыймов: “Чулман – оныклар дәрьясы”.
- Фәнис Яруллин: “Жилкәннәр жилдә сынала”.
- Мәдинә Маликова: “Шәфкәт”.
- Туфан Миңнуллин: “Әниләр һәм бәбиләр”.
- Роберт Батулла: “Кичер мине, әнкәй”.
- Фоат Садриев: “Бәхетсезләр бәхете”.
- Вахит Имамов: “Казан дастаны”, “Утлы дала”.

12. Контрольные материалы по внутрисеместровой, промежуточной аттестации и учебно-методическое обеспечение самостоятельной работы обучающихся

Тестовые задания

Вариант №1

Инструкция: выберите наиболее полный и верный ответ на каждое их утверждений и отметьте его на бланке, обведя кружком или зачеркнув. Не рекомендуется долго размышлять над каким-либо одним утверждением.

1. Телнең авазлар системасын, аларның үзгәрешен өйрәнә торган тармак

- 1) Фонетика
- 2) Лексикология
- 3) Сүзьясальш
- 4) Грамматика

2. Сузык аваз

- 1) б
- 2) т
- 3) ө
- 4) л

3. Алгы рәт сузык аваз

- 1) а
- 2) у
- 3) ү
- 4) ы

4. Рус алынмасы

- 1) Абруй
- 2) Кыйбла
- 3) Хәрабә
- 4) Өстәл

5. Латин алынмасы

- 1) Мич
- 2) Башмак
- 3) Лингвистика
- 4) Чалма

6. Кушма сүз

- 1) Ярымутрау
- 2) Урман
- 3) Авыл
- 4) Кала

7. Ясалма сүз

- 1) Тимер
- 2) Авылдаш
- 3) Күл
- 4) Сүз

8. Исем сүз төркеменә караган сүз

- 1) Матур
- 2) Мулла
- 3) Тиз-тиз
- 4) Өчөү

9. Күрсәтү алмашлыгы

- 1) Теге
- 2) Кем
- 3) Әллә нинди
- 4) Беркайчан

10. Процессны белдерүче сүз

- 1) Сан
- 2) Алмашлык
- 3) Бәйлек
- 4) Фигыль

11. “Татар синтаксисы” (Казан, 2008) хезмәтенең авторы

- 1) М.З.Зәкиев
- 2) Т.Н.Галиуллин
- 3) Г.Ф.Саттаров
- 4) М.Х.Бакиров

12. Синтаксис ...

- 1) тел һәм фикерләүне өйрәнә
- 2) телнең функцияләрен өйрәнә
- 3) ялгызлык исемнәрне өйрәнә
- 4) сөйләм төзелешен өйрәнә

13. Тәмамланган уйны белдерүче сүз яки сүzlәр тезмәсе ...

- 1) сүз төркеме дип атала
- 2) килеш категориясе дип атала
- 3) жөмлә дип атала
- 4) заман категориясе дип атала

14. Жөмләнең баш кисәкләре

- 1) Ия һәм хәбәр
- 2) Тәмамлык һәм аергыч
- 3) Тәмамлык һәм хәл
- 4) Аергыч һәм хәл

15. Процессның яки билгенең булу яки үтәлү урынын белдерә торган кисәк

- 1) Вакыт хәле
- 2) Урын хәле
- 3) Рәвеш хәле
- 4) Күләм хәле

16. Аныклагыч ачыклап килгән сүз

- 1) Эндәш сүз
- 2) Кереш сүз
- 3) Аныкланмыш
- 4) Сүзтезмә

17. Төрки тел

- 1) Рус
- 2) Япон
- 3) Поляк
- 4) Татар

18. Славян теле

- 1) Башкорт
- 2) Беларус
- 3) Кыргыз
- 4) Үзбәк

19. Фин-угор теле

- 1) Испан
- 2) Немец
- 3) Чех
- 2) Удмурт

20. Гарәп теле ... төркеменә карый

- 1) семит
- 2) роман
- 3) албан
- 4) һинд

Вариант №2

Инструкция: выберите наиболее полный и верный ответ на каждое из утверждений и отметьте его на бланке, обведя кружком или зачеркнув. Не рекомендуется долго размышлять над каким-либо одним утверждением.

1. Телнең сүзлек байлыгын, аның үсешен һәм үзгәрешен өйрәнә торган тармак

- 1) Фонетика
- 2) Лексикология
- 3) Сүз ясалышы
- 4) Грамматика

2. Арткы рәт сузык аваз

- 1) ә
- 2) ө
- 3) ы

4) Ү

3. Тартык аваз

- 1) а
- 2) ә
- 3) к
- 4) и

4. Гарәп алынмасы

- 1) Бүрәнә
- 2) Сумала
- 3) Мичкә
- 4) Рәхмәт

5. Инглиз алынмасы

- 1) Футбол
- 2) Арыш
- 3) Ужым
- 4) Эскерт

6. Тамыр сүз

- 1) Өскорма
- 2) Таш
- 3) Өчпочмак
- 4) Ярымүткәргеч

7. Парлы сүз

- 1) Арыш
- 2) Тарак
- 3) Чирәм
- 4) Тимер-томыр

8. Предметны атаучы сүз

- 1) Исем
- 2) Сыйфат
- 3) Рәвеш
- 4) Теркәгеч

9. Сыйфат сүз төркеменә караган сүз

- 1) Ул
- 2) Кып-кызыл
- 3) Кырык
- 4) Бара

10. Зат алмашлыгы

- 1) Бу
- 2) Нигә
- 3) Без
- 4) Беркайчан да

11. Бирелгән жөмлөдөгө эндәш сүзләрне билгеләгез: *Ах, жырылар, жырылар, сез кеше йөрәген нәрсә генә эшләтмисез!*

- 1) Жырлар, жырлар
- 2) Сөз
- 3) Кеше йөрәген
- 4) Эшлөтмисез

12. Ике яки икедән артык хәбәрлеге булган жөмлө ...

- 1) сүзтезмә дип атала
- 2) гади жөмлө дип атала
- 3) кушма жөмлө дип атала
- 4) текст дип атала

13. Бирелгән жөмлөдәге аерым жөмлөләрне үзара бәйләүче чара: *Арыш артыннан арпа өлгерде, бодай, солы саргая башлады, борчакны алыр вакыт эңитте.*

- 1) Жыючы теркәгеч
- 2) Бүлүче теркәгеч
- 3) Каршы куючы теркәгеч
- 4) Санау интонациясе

14. Күрсәтелгән жөмлөдәге аерым жөмлөләрне үзара бәйләп килгән теркәгечнен төре: *Яңгыр туктады, ләкин кояш күренмәде.*

- 1) Каршы куючы теркәгеч
- 2) Бу – теркәгечсез тезмә кушма жөмлө
- 3) Жыючы теркәгеч
- 4) Бүлүче теркәгеч

15. Иярченле кушма жөмлө составындагы бәйләүче чараның төре: *Кайда ныклы тәртип юк, шунда тәртипсезлек хөкем сөргә.*

- 1) Синтетик бәйләүче чара
- 2) Аналитик бәйләүче чара
- 3) Санау интонациясе
- 4) Жыючы теркәгеч

16. Тоташ сөйләмнен ин зур формасы

- 1) Сүз
- 2) Сүзтезмә
- 3) Жөмлө
- 4) Текст

17. Төрки телне табыгыз

- 1) Ингуш
- 2) Гарәп
- 3) Чуваш
- 4) Француз

18. Төрки булмаган тел

- 1) Төрөкмән
- 2) Ногай
- 3) Гагауз
- 4) Латыш

19. Фарсы теле ... төркеменә карый

- 1) Иран

- 2) Балтик
- 3) Кельт
- 4) Тохар

20. Бөтөндөнья аралашу теле

- 1) Словак
- 2) Инглиз
- 3) Македон
- 4) Швед

Комплект заданий для контрольной работы

Контроль эш биремнэре:

1 нче бирем.

1. Сөйлэм культурасын ничек аңлайсыз?
2. Бирелгән диалогны дәвам итеп языгыз.
  - Әс-саламү галәйкүм! Рафикъ хәзрәт мәдрәсәдәме?
  - Вә галәйкүмүс-салам! Мәдрәсәдә. Түргә узыгыз.
  - Рәхмәт, Азат хәзрәт. Аны күрергә мөмкинме?
  - Әлбәттә. Рафикъ хәзрәт, сезне сорыйлар!
  - ...

2 нче бирем.

1. Сөйләм культурасы белән стилистика арасында бәйләнеш бармы?
2. Бирелгән диалогны дәвам итеп языгыз.
  - Габдулла, син кайсы мәдрәсәдә белем аласың?
  - Мин жөмһүриятебезнең Яр Чаллы шәһәрәндә урнашкан “Ак мәчет” мөселман мәдрәсәсендә дини гыйлем үзләштерәм.
  - Анда нинди фәннәр укытыла?
  - Без анда төрле фәннәрне өйрәнәбез. Мәсәлән, гарәп теле, фикъһе, хәдис, гакыйдә, сира, әхлак, тәфсир, диннәр тарихы, татар теле, татар әдәбияты һәм башка фәннәрне.
  - ...

3 нче бирем.

1. Татар телендәге гарәп-фарсы алынмаларының кулланылыш үзенчәлекләре.
2. Түбәндәге алынма сүзләр татар теленә кергәндә нинди фонетик үзгәрешләргә дучар булганнар? Газет, өстәл, сумала. Әлеге закончалыкларны аңлатыгыз.

4 нче бирем.

1. Телебезгә рус (европа) алынмалары үтеп керүнең сәбәпләре һәм юллары.
2. Татар телендә әйтелеш белән язылыш арасында аерма булган сүзләргә мисаллар туплап языгыз. Орфоэпия кагыйдәләрен белүнең әһәмияте нәрсәдә?

Күнегүләр:

1 нче күнегү.

Текстны рус теленә тәржемә итегез, астына сызылган сүзләргә фонетик анализ ясагыз.

Ислам – дөнъяда иң киң таралыш алган диннәрнең берсе. Алжир, Әфганстан, Бангладеш, Бахрейн, Берләшкән Гарәп Әмиратлары, Иордания, Ирак, Иран, Йәмән Гарәп Республикасы, Катар, Кувейт, Ливан, Ливия, Мисыр, Сирия, Судан, Сөгүд Гәрабстаны,

Төркия һәм Тунис кебек илләрдә ул аеруча зур сәяси-ижтимагый әһәмияткә ия. Исәпләүләрдән күренгәнчә, 120 илдә 1,5 миллиард чамасы халыкны берләштергән мөселман берләшмәләре бар. Бөтен мөселманнарның яртысы диярлек Төньяк Африкада гомер итә. Иң күп мөселман халкы булган ил – Индонезия.

Гомумән, кемнәр соң ул мөселманнар?

Әлеге сорауга җавапны “Тәүбә” сүрәсенә 122 нче аятендә табабыз: “Алар гөнаһлардан тәүбә итәрләр, ихлас гыйбадәт кылырлар, һәрвакыт Аллаһуга хәмед әйтеп ураза тотарлар, рөкугъ сәждә кылып намаз укырлар, яхшы эшләргә өндәрләр, бозык эшләрдән тырлар. Вә Аллаһ хөкемнәрен сакларлар. Аллаһ сызган сызыктан чыкмаслар”.

Россия Федерациясендә дә Ислам динен тотучы халыклар шактый (20 млн. чамасы). Алар, нигездә, Идел-Урал буйларында (Татарстанда һәм Башкортстанда) һәм Төньяк-Көнчыгыш Кавказ регионнда (Дагстанда, Ингушетиядә, Чеченстанда) яшәүче халыклар (Р. Хажиев).

2 нче күнегү.

Телгә багышланган фразеологизмнарны барлап языгыз: телгә алу, теле юк, телне кыскарту, теленәң тоткасы юк, теленә хужа булу ... Аларның мәгънәләрен аңлатыгыз.

3 нче күнегү.

“Изгелек эзсез югалмый” дигән темага язмага монолог төзегез.

4 нче күнегү.

“Татар теленәң аңлатмалы сүзлегә” ярдәмендә иман, намус, мулла, моң, олы, саф, табигать, тараф, тоту, төс, төшү, фарыз, челтәр, энә кебек сүзләренәң мәгънәләрен ачыклагыз һәм язып алыгыз. Алар ярдәмендә жөмләр төзегез.

5 нче күнегү.

Түбәндәге сүзләр арасынан гарәп-фарсы алынмаларын билгеләгез.

Абонент, автовокзал, алман, армия, афәт, балык, бокс, боцман, вафат, гайрәт, газиз, газраил, гараж, дәүләт, дружина, дүшәмбе, жәза, жәмгыять, жәмәгать, завод, ижтимагый, казый, каләм, күл, мәдәният, мэдрәсә, мәхрүм, мәчет, мозаика, морж, мотор, мөгаллим, мөдир, мөселман, мөслим, мөфти, мөхбир, мулла, намаз, тезис, телевизор, телефон, фәрештә, футбол, хәлифә, хәрәф, шигърият, шлюз, экономика, этаж, һәвәскәр.

6 нчы күнегү.

Саф лексик омонимнарга, омофоннарга, омографларга һәм омоформаларга мисаллар уйлап языгыз.

7 нче күнегү.

Түбәндәге сүзләренәң антонимнарын табыгыз.

Аз, акыллы, арзан, биек, быел, зур, калын, карт, озын, сәламәт, тар, тиз, тирән, тук, унай, чиста, эссе, юмарт, якты, яңа, яхшы.

8 нче күнегү.

Бирелгән сүзләрдән синонимик оялар төзегез.

Үлү, яшәү, матур, азат, күп.

Алар катнашында текст төзегез.

9 нчы күнегү.

Актив кулланылышлы һәм искергән сүзләргә, неологизмнарга мисаллар уйлап языгыз.

Актив сүзләр: әти, әни, бала, икмәк, су...

Искергән сүзләр: каган, тархан, ясак...

Неологизмнар: айпад, айфон, ксерокс, супервайзер, принтер...

10 нчы күнегү.

Армия, кәгазь, кардэш, нефть, уй сүзләрен килеш, китап, тау, кияү, металл, көй сүзләрен тартым белән төрләндергез.

11 нче күнегү.

Түбәндәге сүзләренң язылыш принцибын билгеләгез.

Ак – агы, АКШ, алмагач, ашъяулык, БМО, буйсыну, бушбугаз, “ВАЗ” машинасы, “Ватаным Татарстан” газетасы, газсыман, дэва, дүртъяклы, озын, өйалды, өч килограмм алма, “Казан утлары” журналы, Казык йолдыз, каләм, кәгазь, кып-кызыл, малай-шалай, пиджак, сап – сабы, сап-сары, тозсыз, уника, Яр Чаллы социаль-педагогик технологияләр һәм ресурслар институты, 1 нче рәт.

12 нче күнегү.

Аеру билгесен (ь, ъ) дәрәс куеп, сүзләренә күчереп языгыз.

Ал...япма, бер...юлы, бер...ялгызы, бер...яклы, дүрт...юллык, ел...язма, йөз...яшәр, көн...як, кул...югыч, күп...еллык, Мәр...ям, мең...еллык, төн...як, ун...еллык, һәр...як.

13 нче күнегү.

Түбәндәге сүзләргә күплек кушымчалары ялгап языгыз.

Авиамодель, акрополь, артель, артикль, апрель, бинокль, вексель, вермишель, июль, портфель, спектакль.

Аллея, батарея, галантерея, гинея, идея.

Авиация, автономия, агитация, агрономия, академия, акция, армия, индукция, инстанция, педагогия, пенсия, территория, традиция.

Вече, желе, кафе, кофе, купе.

Жюри, иваси, калибри, мари, такси.

Аять, бәгырь, бронь, бунтарь, верфь, повесть.

Лицей, мавзолей, музей, хоккей, юбилей.

14 нче күнегү.

Бирелгән жөмлөләргә тулы синтаксик, астына сызылган сүзләргә морфологик анализ ясагыз.

Жырым белән дусны иркәләдем, жырым белән жиндем дошманны (М. Жәлил). Мин шуны гына беләм: ел елга охшамый (Г. Тукай). Сөйгән улы сугыштан кайтмау аны бөтенләй аяктан екты (Г. Әпсәләмов). Болында үлән ни хәтле, анда кеше шул хәтле (Г. Бәширов). Хәзер директор үзе килергә тиеш, шуңа чаклы көтеп торыгыз (Ш. Камал). Минем атым юаш булганлыктан, бер малайга жигеп бирәбез (Һ. Такташ). Заман ничек булса, бүрегеңне шулай ки (мәкаль). Быел игеннәр бик уңган булса да, көннәр коры булу сәбәпле, ялан эше үз вакытында тәмам булды (Г. Ибраһимов). Әгәр дә жирдә яхшылык та, жылылык та булмаса, тормыш та булмас иде (Г. Тукай). Яз житкән булуга карастан, иртәнге суыкта аяк асты коп-коры (И. Гази). Син адаштың, ләкин син яхшы идең, синең яхшы иде күңелен, тик белмәден тормыш баткагыңнан ялгыз чыгу мөмкин түгелен (Һ. Такташ).

15 нче күнегү.

Текстны татар теленә тәржемә итегез.

Следующая стадия подготовки проповеди – ее обдумывание. На этой стадии имам перепроверяет факты, уточняет мысли, приводит их в порядок, связывает детали, поясняет сложные для прихожанина понятия, располагает весь материал в логической

последовательности. Поскольку это творческий процесс, то какой-либо единой схемы не существует. Проповедь может начинаться с постановки проблемы, озвучивания айата, хадиса, мудрого изречения, истории, газетной статьи и пр. Все зависит от фантазии имама и потребности прихожан. Чтобы упростить процесс обдумывания и задать ему верное направление, проповедник может себе задавать вопросы: «Что я хочу донести до прихожан в этой проповеди? Какова ее главная мысль? Какой вывод можно извлечь из приведенных фактов? Какое отношение имеет тот или иной аргумент к идее, которую я хочу донести?» (Р. Адыгамов).

Темы рефератов

1. Сүз сэнгатен өйрәнү тарихы.
2. Матур сүз – дәрәс сүз.
3. Вәгазь – имамның төп коралы.
4. Корьән халыклар һәм телләр яратылышы турында.
5. Татар телендәге гарәп-фарсы алынмалары.
6. Халыклар дуслыгы – Татарстанның төп байлыгы.
7. Татар теленә төрки телләр арасында тоткан урыны.
8. Татар телендә нәшер ителә торган газета-журналлар теленә күзәтү.
9. Радио һәм телевидение теле – тел торышының бер күрсәткече.
10. Матур һәм күркәм исемнәр кушыйк.
11. Ислам – тынычлыкка һәм яхшылыкка өндәүче дин.
12. Г. Тукай – татар әдәби теленә нигез салучы әдипләребезнең берсе.
13. Г. Ибраһимов – язучы һәм телче-галим.

Әдәбият:

1. Абдуллина Р.С. Хәзерге татар әдәби теле (Рус бүлегенә татар студентлары өчен дәрәслек). – Яр Чаллы: “Яр Чаллы типографиясе” ААЖ, 2005.
2. Абдуллина Р.С. Алфавитка бәйлә орфография һәм орфоэпия мәсьәләләре: монография. – Казан: Татар. кит. нәшр., 2006.
3. Абдуллина Р.С. Хәзерге татар теленә орфографиясе һәм орфоэпиясе. – Казан: Мәгариф, 2009.
4. Абдуллина Р.С. Сөйләм культурасы. – Казан: Татар. кит. нәшр., 2012.
5. Саттар-Муллиле Г.Ф. Татар исемнәре ни сөйли? (Татар исемнәренә тулы аңлатмалы сүзлегә). – Казан: Раннур, 1998.
6. Сафиуллина Ф.С. Тел гыйлеменә кереш. – Казан: Хәтер, 2001.
7. Татарский язык. Татар теле / Авт.-сост. Г.Х. Гильманов. – Казань: Татар. кн. изд-во, 2007.
8. Фәтхуллова К.С., Юсупова Ә.Ш., Денмөхәммәтова Ә.Н. Татарча сөйләшкән = Давайге говорить по-татарски = Lets speak tatar: уку әсбабы. – Казан: Татар. кит. нәшр., 2012.
9. Хаков В.Х. Тел – тарих көзгесе (Татар әдәби теленә үсеш тарихыннан). – Казан: Татар. кит. нәшр., 2003.
10. Юсупов Р.А. Икетеллек һәм сөйләм культурасы. – Казан: Татар. кит. нәшр., 2003.
11. Юсупов Р.А. Тәржемә һәм сөйләм культурасы. – Казан: Татар. кит. нәшр., 2008.

Список вопросов к зачету

1. Татар халкының этник тамырлары.
2. Татарлар һәм ислам. Ислам һәм телебез.
3. Төрки телләргә төркемләү мәсьәләсе. Карашлар.
4. Татар телендә сөйләм авазларына характеристика бирергә.
5. Татар телендә аваз үзгәрешләре.
6. Татар теленә сүзлек составы, анда бара торган үзгәрешләр.

7. Искергэн сүзлэр (архаизмнар).
8. Яна сүзлэр (неологизмнар).
9. Алынмалар кабул итү.
10. Интернациональ сүзлэр.
11. Терминнар һәм терминология.

